

250 DE ANI DE LA ÎNFIINȚAREA TIPOGRAFIEI DE LA BLAJ

CIRCULAȚIA CĂRȚILOR ROMÂNEȘTI VECHI IMPRIMATE LA BLAJ

CORNEL TATAI-BALTĂ

Stabilindu-și reședința la Blaj în anul 1737, episcopul greco-catolic Inocențiu Micu Klein dorea să creeze aici un important centru ecleziastic, cultural și politic al românilor din Transilvania. Ca atare, solicită arhitecți de la Viena, trasează planul orașului, în centrul căruia începe să ridice o impunătoare catedrală. Preconizează ca în preajma acesteia să pună în funcțiune cât mai degrabă o tipografie, să deschidă școli sistematice naționale și să înființeze biblioteci, mijloace de primă importanță pentru ridicarea spirituală a poporului său. Din cauza vitregiei vremurilor, a luptelor politice în care se angajase cu atâta tărie Inocențiu Micu, dar mai cu seamă, datorită exilului său la Roma, unde a și murit, preocupările culturale ale luptătorului martir nu s-au realizat decât mai târziu.

Datorită acestor împrejurări, dezideratul episcopului Inocențiu ca la Blaj să activeze o tiparniță este transpus în viață abia în 1747 de către succesorul său Petru Pavel Aron. Înființarea tipografiei favorizează deschiderea în anul 1754 a mult doritelor școli sistematice naționale ¹. În aceste școli se formează și activează, o perioadă de timp, reprezentanții Școlii Ardelene, mișcare ideologică, culturală și politică cu caracter iluminist. Aceștia, prin operele lor fundamentale de ordin istoric, filologic, literar, teologic și filozofic, au jucat un rol imens în dezvoltarea conștiinței naționale.

În ciuda numeroaselor piedici și restricții

impuse în vremea aceea românilor transilvăneni de Curtea de la Viena și Dieta Transilvaniei, în cadrul tipografiei de la Blaj au activat cu tragere de inimă tipografi și gravori sosiți din diverse colțuri ale Transilvaniei, din Țara Românească și Moldova, alături de care au trudit și meșteri aparținând altor naționalități.

Meritoriul aport al tipografiei de la Blaj în perioada sa veche - 1747-1830 - (cât și mai târziu) la dezvoltarea limbii, învățământului, culturii, științei și artei grafice, fiind încărcat de profunde semnificații, este firesc să fi suscitât interesul cercetătorilor din trecut și din prezent.

În perioada veche a tipografiei din Blaj au ieșit la lumină numeroase și importante cărți bisericești și didactice. Astfel apar, adeseori în mai multe ediții, tipărituri ca: **Ceaslovul, Strastnicul, Liturghierul, Molitvenicul, Octoiul, Catavasierul, Acatistierul, Psaltirea, Evanghelia, Apostolul, Penticostarul, Triodul, Minologhionul** și cea mai importantă dintre toate, **Biblia** lui Samuil Micu din 1795. Un loc aparte îl ocupă manualele școlare ale lui Gheorghe Șincai: **Prima principia latinae gramatices, A.B.C. sau Alphavit pentru folosul și procopsala școalelor normalești a neamului românesc** - în română și germană. **Catehismul cel Mare, cu întrebări și răspunsuri**, toate în 1783, **Îndreptare către aritmetică**, 1785. Demnă de semnalat este și **Theologia dogmatică și moralicească despre taine peste tot** de Samuil Micu, imprimată în

1801, cât și celelalte volume care tratează cele "Șapte taine" separat, realizate de același autor ². Așadar, Gheorghe Șincai și Samuil Micu, savanți și patrioți înflăcărați, au depus și în cadrul tipografiei de la Blaj un fructuos travaliu, imprimând un suflu înnoitor, profund umanist și științific, activității tipografice.

Tot în oficina blăjeană mai apar publicații cu caracter administrativ, militar sau politic. Nu trebuie scăpat din vedere faptul că tiparnița era dotată cu diverse categorii și tipuri de litere: chirilice, latine, gotice, fiind posibilă apariția unor cărți și publicații în diferite limbi.

Conținutul înalt de idei al tipăriturilor de la Blaj, execuția tipografică și grafică îngrijită, agreabilă, elegantă, la care se adaugă însemnatele tiraje apărute, justifică cu prisosință via lor căutare și larga răspândire pe întreg spațiul românesc și chiar în afara lui.

Cum pe vremea aceea nu existau librării, difuzarea tipăriturilor revenea tot tipografiei, care vindea fie direct solicitorilor, fie indirect prin difuzori. Printre cumpărători se aflau preoți de la sate, călugări, persoane din ierarhia bisericească, iar dintre difuzori se remarcă dascălii școlilor rurale. Printre difuzorii de cărți bisericești și de manuale școlare se află și reprezentanții *Școlii Ardelene*, Petru Maior, Gheorghe Șincai și Ioan Piuariu-Molnar. De reținut că au fost acordate gratuit cărți unor teologi și elevi săraci, cât și altor persoane. Însemnări de arhivă ne spun că cei interesați veneau să achiziționeze cărți direct de la Blaj. Uneori aceștia proveneau din localități îndepărtate ale Transilvaniei sau soseau din Țara Românească și Moldova ³. Studii recente, bazate pe documente, ne relevă că în Transilvania, chiar și în secolul XX, în bibliotecile parohiale greco-catolice precumpăneau cărțile bisericești imprimate la Blaj, după care urmau sub raport cantitativ cele de la București și Râmnic. ⁴ În ciuda numeroaselor interdicții, cărțile blăjene erau foarte căutate în Moldova și Țara Românească. George Barițiu în **Părți alese din istoria Transilvaniei** ne spune că la Blaj au fost tipărite o "*mulțime de*

cărți rituale, cu care unii brașoveni făceau comerț bun în Moldova, căci după ce încărcau câte un car, în Brașov le rupeau poarta (foaia de titlu n.n.) ca să nu se vadă că sunt de la Blaj, puneau să tipărească alta acolo pe loc în tipografia lui Bodici și așa le transportau mai departe" ⁵. Cunoaștem cărți de Blaj cu foaie de titlu de Râmnic, deci falsă ⁶, pentru ca în felul acesta să poată fi difuzate în rândul românilor de peste Carpați. Astăzi, cărți de la Blaj întâlnim din abundență în toate marile biblioteci din țară și de peste hotare, mai precis din Ungaria, Austria, Italia, Anglia, Germania, Rusia etc. Aceasta dovedește că ele au fost și sunt bine cotate pentru multiplele lor calități. Nu întâmplător **Biblia de la Blaj**, numită și **Biblia lui Samuil Micu** (1795), fiind apreciată ca cea mai reușită versiune românească a Bibliei, datorită clarității și frumuseții limbii, a fost retipărită la Petersburg în anul 1819 pentru a servi românilor din monarhia țaristă.

Ulterior, după impozanta tipăritură blăjeană, episcopul Filotei imprimă la Buzău, între anii 1854-56, o nouă versiune în cinci volume, la realizarea căreia a făcut uz și de **Biblia de la București** din 1688. **Biblia lui Micu** a fost folosită și la ediția de la Sibiu din 1856-58 ⁷. Cărturarul, poetul și eminescologul Perpessicius, apreciind "*intuiția, și lexicală și morfologică și artistică*" a lui Samuil Micu, demonstrează cum expresii din **Biblia de la Blaj** se reflectă până și în creația poetului nostru național, Mihai Eminescu, cel mai mare creator de limbă românească modernă ⁸.

Desigur că, de-a lungul timpului, cărțile bisericești tipărite la Blaj și în alte centre nu au servit doar la desfășurarea cultului, ci ele și-au adus o contribuție inestimabilă și la menținerea și propășirea limbii române, pe care poporul nostru a fost silit să și-o apere pe parcursul secolelor. Imprimarea cărților în limba română și circulația lor dintr-o provincie într-alta au contribuit din plin la închegarea limbii literare unitare, accesibilă tuturor.

Adeseori, prin mijlocirea cărților vechi se

învăța scrisul și cititul. Este concludentă relatarea lui Timotei Cipariu, originar din satul Pănade, care spune: "Io macar că mai întâi legeam (= citeam n.n.) numai din Alexandria, Psaltire, Octoic și Ciaslov, cuvintele de înțelepciune..." Același cărturar afirmă că, după ce a uzat, inițial, de o "Bucoavnă românească", a reușit la un moment dat să se deprindă cu buchiile. "Din aceea zi - afirmă el - apoi n-a mai rămas carte - nice de ale noastre din casă, nice de la biserecă - care să nu le cetesc; și când vedeam vreo carte undeva, îmi ardea inima să o capăt să o cetesc"⁹.

Nu se poate contesta caracterul narativ, literar al vechilor tipărituri. Ele ofereau, deopotrivă cititorului, date și noțiuni din domeniile istoriei, geografiei, dreptului, filozofiei, eticii, moralei. Tipăriturile românești vechi și-au adus o valoroasă contribuție și la promovarea muzicii și artei naționale. Cărțile, măiestrit ilustrate cu xilogravuri¹⁰, formează nu numai gustul pentru frumos al publicului, dar au fost folosite și ca modele de pictorii de icoane pe sticlă și pe lemn, de pictorii miniaturişti și muralişti. În sfârșit, de cărțile tipărite au mai beneficiat copişti caligrafi. Însemnătatea cărților sporește, dacă ținem seama și de faptul că ele sunt purtătoare de însemnări prețioase, privind posesorii lor de-a lungul vremii, starea lor socială și domiciliul, modul în care le-au achiziționat și prețul. Uneori fac referiri la evenimente istorice, sociale și culturale ori la calamități naturale. Astfel se prezintă în mod succint legătura indisolubilă dintre carte și societatea umană existentă de-a lungul vremii.

Organizarea expoziției de la Muzeul Național al Unirii din Alba Iulia, dedicată evenimentului cultural dezbătut, este demnă de toată lauda.

NOTE

1. Augustin Bunca, *Episcopul Ioan Inocențiu Klein*, Blaj, 1900; Idem, *Episcopii Petru Paul Aron și Dionisie Novacovici*, Blaj, 1902.
2. Ioan Bianu, Nerva Hodor și Dan Simionescu, *Bibliografia românească veche*, Tom. II-IV, București, 1910-1944; Daniela Poenaru, *Contribuții la bibliografia românească veche*, Târgoviște, 1973.
3. Cornel Tatai-Baltă, Teodor Smericinski, *Din activitatea tipografiei de la Blaj (1787-1821) reflectată de un material arhivistic*, în "Apulum", XIX, 1981, p.250, 252, 255.
4. Vezi pentru detalii și bibliografie: Iacob Mârza, Cornel Tatai-Baltă, *Răspândirea tipăriturilor românești vechi în Transilvania (mijl.sec.al XVII-lea - primele decenii ale sec. al XIX-lea) în lumina unui material arhivistic*, în "Acta Musci Napocensis", XVII, 1980, p.759-768; Cornel Tatai-Baltă, Iacob Mârza, *Tipărituri românești vechi în județul Alba. O evidență din 1933*, în "Apulum", XXIV, 1987, p.259-268.
5. George Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei*, vol.I, Sibiu, 1889, p. 558.
6. Cornel Tatai-Baltă, *Gravorii în lemn de la Blaj (1750-1830)*, în "Apulum", XXII, 1985, p.195; Dragoș Morărescu, *Din volumele disimulate ale Blajului*, în "Revista de istorie și teorie literară", XXXVI, nr.3-4, p.297-299.
7. Vezi pentru detalii și bibliografia: Cornel Tatai-Baltă, *Implicațiile tipografice și arta grafică în Biblia de la Blaj (1795)*, în "Cultura creștină", Blaj, Serie nouă, Anul II, nr.1, 1996, p.70-77.
8. Perpessicius, *Scrittori români*, I, București, 1986, p.71-72 (Samuil Micu Clain).
9. Timotei Cipariu, *Jurnal*, Cluj, 1972, p.71-73.
10. Cornel Tatai-Baltă, *Gravorii în lemn de la Blaj (1750-1830)*, Blaj, 1995; Idem, *Secvențe din arta plastică blăjeană (sec.XVIII-XX)*, Blaj, 1993; Idem, *Gravorii în lemn de la Blaj (1750-1830)*, în "Apulum", XII, 1974, p.629-641; XIII, 1975, p.719-745; XV, 1977, p.705-727; XX, 1982, p.221-239; XXI, 1983, p.245-262; XXII, 1985, p.183-196; XXIII, 1986, p.211-222; Idem, *L'activité des graveurs sur bois de Blaj (1750-1830)*, în "Revue Roumaine d'Histoire", XXV, 1986, 1-2, p.113-121.